

**Ismertetések – Rezensionen – Reviews
Katsauksia – Рецензии**

**Je. I. Rombangyjeva: Vogul népköltési gyűjtemény.
Istenek hősi énekei. II. kötet. – Героический эпос манси (вогулов).
Песни святых покровителей
Принт-Класс, Ханты-Мансийск 2010. 648 l.
ISBN 978-5-4289-0001-9**

Rombangyjeva kiadványa Munkácsi *Vogul népköltési gyűjteményének* (VNGy) II. kötetére épül. 2010-ben jelent meg Hanti-Manszijszkban. Rombangyjeva több szöveget is kiválasztott, és cirill betűs átírásban közli azokat az eredeti latin betűs helyett, ráadásul orosz nyelvre is lefordította az egyes műveket. Mindez hatalmas jelentőségű a manysi néphagyomány szempontjából, hiszen az átírás és a fordítás által a manysi anyanyelvű, ill. a manysiul kevésbé tudó, inkább oroszul beszélő, valamint a teljesen orosz anyanyelvű olvasók is megismerkedhetnek a VNGy tartalmával, ezáltal pedig még többet tudhatnak meg a manysi nép hitvilágáról, életéről.

A Munkácsi-féle második kötet – melynek alcíme: *Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi* – Reguly Antal gyűjtése alapján készült, s 1892-ben jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia jóvoltából. A kötet három részből áll. Az első részben manysi szövegek találhatók különböző nyelvjárásokban. Munkácsi ezt az egységet a következő fejezetekre osztotta: *Az Obvidék istenei; A Szoszva-vidék istenei; A Kondavidék istenei; Istenek hőslő énekei és regéi; Istenidéző igék*. A második rész tárgyi és nyelvi magyarázatokat és szómutatót, a harmadik rész pedig kiegészítő információkat tartalmaz, kapcsolódva az első két füzethez. Bemutatja a hősköltészet, a hősélet és a hősénekek jellemzőit. Ez a fejezet szintén tartalmaz tárgyi és nyelvi magyarázatokat, függelék, szómutatót, illetve a korábbi füzetek hibáinak javításait.

Rombangyjeva könyvének harmadik oldalán láthatjuk Reguly Antal és Munkácsi Bernát portréját, valamint Rombangyjeváról is egy 1975-ös képet. A könyv Rombangyjeva bevezetőjével indul (5–27). Ebben többek közt a különböző manysi irodalmi műfajokról esik szó, pl. sorsénekek, hősi epo-

szok, bölcsődalok, találós kérdések, szólások, közmondások stb. A sorsénekekben a figyelmet a dallamra, annak szépségére és megható hangzására fordítják. A hősi eposzokban a szó erejére, a beszéd ünnepélyességére koncentrálnak, így a dallam egyszerűbb. Ezek azok a manysi néphagyomány részét képező alkotások, amelyek a manysi nép nemzeti emlékezetét alkotják.

A műfajok mellett Rombangyejeva bemutatja azt is, hányan és hol élnek ma a manysik, miből tartják fenn magukat, kik a szomszédaik, milyen nyelvjárásokra tagolódnak a nyelv stb. Ezután részletesen szól azokról a kutatókról is, akik tanulmányozták a manysik életmódját és nyelvét. A következő neveket említi például: Reguly Antal, Hunfalvy Pál, Munkácsi Bernát, August Ahlqvist, Kálmán Béla, Artturi Kannisto, Matti Liimola stb. Az orosz kutatók közül megemlíti például Plotnyikovot, aki egy szoszvai sámán elbeszéléseit jegyezte fel. Avgyejev orosz költőként tizenkilenc medvéneket rögzített, és le is fordította őket oroszra. Csernyecov feleségével együtt 1936-ban kiadta az első manysi–orosz szótárt egy nyelvtani melléklettel együtt. Balangyin 1938-ban manysi meséket jelentetett meg orosz nyelvű fordítással látva el őket. Vahruseva keleti manysi szövegfeljegyzéseket készített és publikált. Kuzakova északi manysi népköltészeti anyagokat gyűjtött.

Maga Rombangyejeva már egyetemi éve alatt elkezdett foglalkozni a manysi nyelvvel és folklórral. A Szigva menti Ljapinban született, és itt is végezte első gyűjtését 1952-ben: a falubeliek közreműködésével összesen 53 éneket jegyzett fel. Később mondákat, meséket, szertartási szövegeket is publikált, valamint szótárakat, nyelvkönyveket jelentetett meg. Ma is aktív nyelvész, akinek sorra jelennek meg publikációi, és rengeteget munkálkodik a manysi nyelv népszerűsítéséért, életben tartásáért, fejlesztéséért. Mostani kiadványának is az egyik legfőbb célja, hogy egyre szélesebb rétegekhez jusson el a VNGy-ben megjelent szövegek.

Rombangyejeva bevezetője után következik az a harmincöt mű, amelyet Munkácsi szövegei közül választott ki (28–373). Feltünteti, hol található Munkácsi kiadványában az adott rész, majd ezt cirill betűs átiratban közli, a másik oldalon pedig, a cirill betűs manysi szöveg mellett szerepel az orosz fordítás.

A Rombangyejeva által kiválasztott szövegek:

1. A Világügyelő-férfi, az Ég-fia (R¹ 28–30, M 98–99).
2. A Világügyelő-férfi, az Ég-fia felülről való lebecsátásának éneke (R 30–35; M 100–104).

¹ R = Rombangyejeva, M = Munkácsi.

3. A Világügyelő-férfi, az Ég-fia felnövekedésének éneke (R 36–47; M 105–115).
4. A Világügyelő-férfi, másképp „Asszony-fiá”-nak nevezett fiúcska regéje az ő Numi-Târém atyjától való felavatásáról (erővel való bocsátásáról) (R 48–51; M 116–118).
5. Отыр Сõрни Пыг кастыл (Отыр Сорни Пыгу призывная) [Szornyi Pig hõs idézõ éneke] (52–54). Hiányzik a forrásmegjelölés.
6. Тэпаң Ас, хұлаң Ас Талях Отыр [лунт хуриң Отыр] (Верховья питательной Оби, рыбной Оби Отыр [в образе гуся Отыр] [Táplálékos Ob, halas Ob forrásvidéki hõs], (54–57). Hiányzik a forrásmegjelölés.
7. A Világügyelő-férfiúnak, az Ég-fiának idézõ igéje Náxsem-võl faluban (R 58–68; M 311–319).
8. A Világügyelő-férfiúnak, az Ég-fiának idézõ igéje Jugra falván (R 68–73; M 320–323).
9. A Világügyelő-férfiúnak idézõ bûvöletes hymnusa Muunkész faluból (R 74–85; M 348–358).
10. A Világügyelő-férfiú, az „Ég-fia” igézete a Lozva-folyó mellékén (R 86–90; M 359–363).
11. A Világügyelő-férfi, az Aranyos fejedelemhõs idézõ igéje Xal-paul faluban (R 90–93; M 364–366).
12. Az Aranyos Fejedelemhõs hymnusa (R 94–95; M 369–371).
13. A Fekete-nyuszt = bõr-galléros-ruhát-viselõ-fejedelemhõs, a Világügyelő-férfi regeképpen elõadott hõsi éneke (R 96–102; M 119–123).
14. A Kaltès-leány nászregéje vagy a [Világügyelõ] „Fejedelemhõs” nõszerzõ regéje (R 102–125; M 294–310).
15. Az „Asszony-fia” fiúcska regéje (R 126–130; M 125–129).
16. Az Obközép öregének, Ajász-istennek hõsi éneke (R 130–150; M 1–18).
17. A hét jávorbika bõre irhájából készült ruhát viselõ öreg õcsikéjének Ajász-istennek regeképpen elmondott hõséneke (R 150–125; M 150–158).
18. A vorjâbeli fejedelemhõsök hõsi éneke (R 158–170; M 204–221).
19. Neves fejedelemhõs (R 170–182; M 77–93).
20. A fölemelkedett-makkrécze-magasságú-fejedelemhõs õcsikéjének, a Hadisten öregnek hõsi éneke (R 182–207; M 181–203).
21. A lopmúsi öreg hõslõ hymnusa (R 208–220; M 276–287).
22. Polèm-isten öregnek hõslõ éneke (R 150–125; M 220–236).
23. Polèm-isten szoszvafõi idézõ igéje (R 236–247; M 402–411).

24. Полум Талихт вāгылттым Нэ үй эрге (Песня Медведицы, добытой в Верховье Пелыма [Pelim forrásánál szerzett Nösténymedve éneke (R 248–265; M III: 266–282).
25. A szoszvaközépi öreg hősi éneke (R 266–288; M 160–180).
26. A szigva-torkolati „Ég fia” öreg hőslő éneke (R 288–310; M 256–275).
27. A Tavi-hattyú-obi-hattyú-fehérségű-fejedelemhősnek, a Szoszvafői öregnek hősi éneke (R 310–343; M 130–159).
28. A Víz-szentjének idéző igéje Jugra-faluban (R 344–346; M 381–384).
29. A Víz-szentjének idéző igéje a Lozva forrásánál (R 346–350; M 385–387).
30. A Víz-szentjének idéző igéje Szaw-faluban (R 350–351; M 388–389).
31. A Víz-szentjének idéző igéje (R 352–354; M 391–393).
32. Vízi idéző ige (R 354–356; M 395–397).
33. A két ural-bérczi istenke hymnusa (R 356–358; M 399–401).
34. Megrontás ellen való istenidézlet (R 358–362; M 372–375).
35. Сякв Хон-Аги пōйкын эрыг (Призывная песня Дочери) [Szent vízi fejedelemnőhöz könyörgés] (362–373). Hiányzik a forrásmegjelölés.

A szövegek után pár képet láthatunk, amelyek manysikat, manysi ruhákat, szokásokat ábrázolnak (374–377). Rombangyejeva Munkácsihoz hasonlóan kiegészítő kommentárokat fűz a lefordított szövegekhez (385–454). Ezt követi egy manysi–oroszc szójegyzék, személynevek és földrajzi nevek magyarázata. Az egyes nevek mellett feltünteti, melyik szövegben található meg az adott név (455–464). Például: *Аяс Тōрум Ойка* ’Ajász-isten’ – *дух-покровитель природы* – *сын Нуми-Торума* ’oltalmazó lélek – Numi-Tōrum fia’ 16, 17, 24, 27 (456). Ezután következik a forráslista (466–478), majd a rövidítések jegyzéke (479).

Az ismertetett szövegek sora azonban nem ér véget a már említett harmincöt művel, Rombangyejeva még tizenkét manysi énekkel folytatja könyvét (484–513). Ezeket is cirill betűs átírásban, orosz fordítással együtt közli, majd kommentárt is fűz hozzájuk (514–518).

A Rombangyejeva által közölt énekek:

1. Алпыл сэрипос [Virradat] (484)
2. Сōврукве [Nyulacska] (484–486)
3. Пил вātнэ āгит эрыг [Bogyószedő lányok éneke] (486–488)
4. Яңкен ольпың яныг найыңхап [Fehér színű nagy gözhajó] (488–490)
5. Мулы пāвыл мāнь Саххарка [Muli-falubeli kis Zaharka] (490–492)
6. Хоривāt Митри эрыг [Horivati Dmitrij éneke] (492–494)

7. Пётрав котьял̄ги эрыг [Petrov középső lánya] (494–496)
8. Мувыңтес Ваньк ойка эрыг [Muvinteszi Ványka bácsi éneke] (496–498)
9. Хосл̄ох Павыл улылан эрыг [Hószloh-falu dicsőítő éneke] (498–502)
10. Мэсыг Павыл улылан эрыг [Mészig-falu dicsőítő éneke] (502–503)
11. Күринька Сэмановнэ (ййтән эрыг) (ошхоль эрыг) [Szemanovna húros hangszeres táncdala (gúnydal)] (504–506) (504–506)
12. Миснэ эрыг [Miszne tündér éneke] (506–513)

Az énekek után Rombangyjeva faksimile formában közli Munkácsi néhány szövegét, latin betűs átírásban, feltüntetve a magyar fordítást is: *Az Obközép öregének, Ajász-istennek hősi éneke* (525–542); *Polém-isten öregnek hőslő éneke* (543–556); *A szoszvaközépi öreg hősi éneke* (557–576); *A föl-emelkedett-makkrécze-magasságú-fejedelemhős öcsikéjének, a Hadisten öregnek hősi éneke* (577–599); *A vorjabeli fejedelemhősök hősi éneke* (600–617); *A Szigva-torkolati „Ég fia” öreg hőslő éneke* (618–637). A könyvet végül tartalomjegyzék zárja (638–646).

Összegezve tehát kinek is ajánlható ez a könyv? Rombangyjeva bevezetője érdekes információkat nyújt a manysikról, a körükben elterjedt irodalmi műfajokról és az életükről, ill. a nyelvüket kutató tudósokról. Mint már említettem, a Munkácsi-féle latin betűs szövegek cirill átírása lehetőséget nyújt nagyobb olvasóközönség számára, hogy megismerhessék ezeket a szövegeket. Az egyes elbeszélések segítenek a manysik életének, hitviláguknak a megismerésében és megértésében. Mivel bizonyos szövegek esetében Rombangyjeva az eredeti latin betűs változatot is közli, még az átírás rendszerét, módszerét is kielemezhetjük: kiderül, Rombangyjeva mivel felelteti meg Munkácsi hangjelöléseit. Átírásában több következetlenség figyelhető meg.

Az énekek elolvasása által egyre közelebb kerülünk lélekben a manysikhoz. Ezt elősegíti, hogy a könyvhöz egy CD is tartozik, amelyre ezeket a dalokat énekelték fel, így hallhatjuk is, hogyan ejtik ki a manysik az egyes szavakat, és a dallam által érzékelhetjük a közvetíteni kívánt hangulatot, érzéseket is. Akit bármilyen formában érdekel a manysi nyelv és kultúra, annak ez a kiadvány mindenképp érdekes olvasmány lesz.

ENDRESZ BRIGITTA – KÖRÖSI ZITA